

A haza bölcse és a piaristák

„Jellemző, hogy a krónikások, kik minden szavát feljegyezik, alig kutatnak gyermeksége, ifjúkora után, mely némileg ködbe vész” – írta Deák Ferencről Mikszáth Kálmán egy 1903-ban megjelent cikkében, majd így folytatja: „Mint ha készakarva nem akarnák tudni, hogy Deák is gyerek volt egyszer, hogy ő is futkározott a sőjtöri réten, hogy felmászott a fákra fészket szedni Keszthelyen, ahol diák volt, vagy Kehidán, és alkalmasint őt is lekergették azokról, hogy ne rontsa a nadrágját. Mindez bántó lenne az ő alakjára nézve, holott más nagy embernél felette érdekes. [...] Egy silabizálni tanuló kis Deák Ferire nem kíváncsi. Az öregúr mindig öreg volt, punktum, mint az indusoknál a nagy próféta Uru, aki hetvenéves korában lépett ki fölfegyverkezve egy kettéhasadó sziklából. Olyan kiformált, teljes és masszív, nehézkes alak az öregúr a magyar nemzet fogalmában, hogy azon változtatni, abból elvenni, ahhoz hozzáadni, azt kiforratlan korából bemutatni nem lehet.”

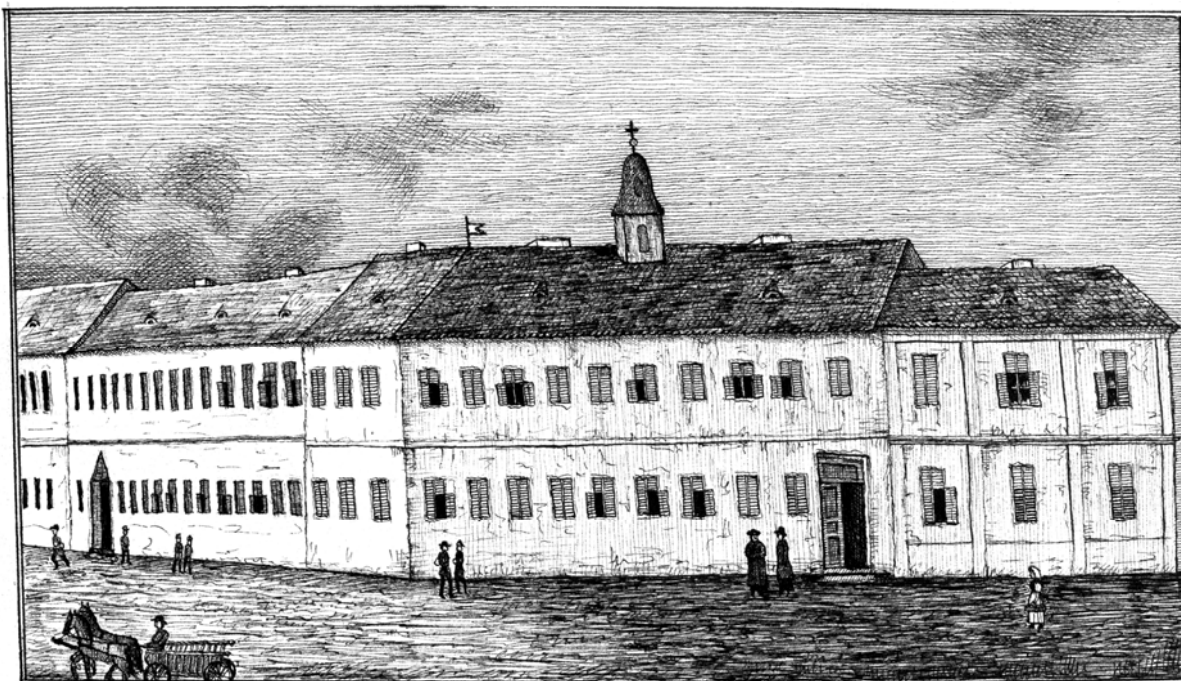
Portré 1889-ből. Sokáig a pesti piarista tanári szobában volt látható Kossuth Lajos és Széchenyi István képei mellett.

Valóban, **Deák Ferenc** emlékezetünkben a **haza bölcseként**, a **nemzet prókátoraként** és a **Batthyány-kormány igazságügy-minisztereként** él. Pedig neki is volt gyerekkora, ő is volt középiskolás diák, sőt kollégista is. A betűvetést és olvasást magántanulóként valószínűleg egy ferencestől tanulta, majd több szerzetesrend iskolájában is megfordult: Keszthelyen a **premontreiektől**, Pápán a **bencésektől**, végül – megkoronázva gimnazista éveit – Nagykanizsán a **piaristáktól** tanult. A következőkben életének ezt a szakaszát mutatjuk be, kiegészítve néhány neveléstörténeti érdekességgel, amely segít megérteni azt az iskolarendszert, amely ilyen kiváló államférfiút adott az országnak.

A 19. század elejének nagykanizsai iskolája

A kis **Deák „Ferkó”** a napóleoni háborúk korának (1803–1815) piarista iskoláját látogatta **Kanizsán**, a mai **Eötvös téri park** helyén álló épületben. A háborús idők miatt az iskolaépület nagy részét a katonaság több hónapra lefoglalta és kórházként üzemeltette. Távozásuk után, 1809 decemberében megkezdődött a tantermek visszaalakítása. Addig ugyanis az órákat a tanárok szobáiban és a folyosókon tartották. Hogy milyen állapotban lehetett az iskola a katonák „vendégeskedése” után, arról a korabeli igazgatói beszámoló nyújt hiteles képet: „A padok, ablakok és a kályhák úgy-ahogy helyrehozattak, de az épület meszelése hiányzik; mivel nem tudni, a katonai, vagy polgári hatóság köteles-e vele. A folyosót meszelni nem lehet, mert előbb le kell vakolni; a tető pedig, melynek szarufái még meglehetősek, újra volna befedendő, mert az esőt és a havat rosta módra átbocsátja. Miatta a múlt télen a fűtéssel gyűlt meg a baj, mert a szoba melegétől a padlásra hullott hó elolvadt, s a lé a tanulókra csepegett alá.” A helyzet nem javult az 1813–14-es tanévre sem, amikor a tízéves **Deák** beköltözött az öt-hat férőhelyes konviktusba, és megkezdte tanulmányait az iskolában kétszázhárom diáktársával együtt. Egy évvel később **Bolla Márton** tartományfőnök ezer forintot adott az iskola felújítására, valamint **Batthyány Fülöp** herceg és az **Inkey család** is támogatta az intézmény renoválását.

Iskolaépület (Váry Gellért munkája 1874-ből.)

Valójában azonban egy iskola életében nem az épület és a felszereltség a legfontosabb, hanem az ott tanító **tanárok felkészültsége és elkötelezettsége**. Így vélekedik **Kalcso Leó** piarista is a kanizsai iskoláról szóló írásában: „A düledező falak között nyomorúsággal küzdő, de nemes szívű, a nevelés ügyéért lelkesedő tanárok odaadó buzgalommal, s magas színvonalon tanítottak.” (Ábra: Deák Ferenc gimnáziumi órarendje)

A Ratio Educationis (1806) heti óraterve						
Életkor	9	10	11	12	13	14
Tagozat	Gimnázium					
Osztály	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
Hittan	2	2	2	2	2	2
Olvasás-írás gyakorlása	5	–	–	–	–	–
Latin, magyar, anyanyelv	10	12	11	11	11	11
Történelem	–	–	2	2	2	2
Földrajz	–	2	2	2	2	2
Fizika	–	–	–	–	–	–
Természetrajz	–	–	–	–	1	1
Bölcselet	–	–	–	–	–	–
Matematika	2	3	2	2	2	2
Óraszám összesen	19	19	19	19	20	20

Milyen tanuló volt Deák?

A kérdés megválaszolásához meg kell ismernünk az akkori iskolarendszert szabályzó királyi rendeletet, a második **Ratio educationis** (1806) korának osztályzási módszerét. A **Ratio** előírása szerint „a tanárok a tanév kezdetén tanulóikról jegyzeteket készítenek, amelybe később pontosan feljegyzik, hogy ki-kik az egyes hónapban milyen előrehaladást tett, és tanulóitársai között milyen helyet érdemelt ki. Mindegyik tanuló számára az előrehaladást lehet **különlegesen kiváló**, vagy **jó**, vagy **közepes**, vagy **rossz**; ennek alapján megfelelő csoportokat kell alakítani, és ezek egyikébe érdeme szerint sorolandó be mindenki. Akinek előrehaladása igen jeles és dicséretre méltó, azokat **kiváló** vagy **kitűnő jeggyel (eminens)** különböztetik meg, a **jók** az **első csoportban** kapnak helyet, a **közepeseket** a **másodikba** sorolják, a **harmadikba** jutnak a **rosszak**. [...] Ugyanilyen módon kell lebonyolítani az erkölcsi magatartás értékelését is.” Ezután pedig az **egy csoportba** kerülő diákokat rangsorolták. A különböző tantárgyak eredményeit összevontan értékelték, vagyis a félév végi márciusi, illetve az év végi augusztusi vizsgák alkalmával kaptak egy-egy érdemjegyet a tanulók. Külön osztályzatot csak **magyar nyelvből**, **hittanból** és **magaviseletből** kaptak. **Deák** a kanizsai gimnáziumban

mindvégig **egyenletes teljesítményt** nyújtott; a piaristák mind a négy tanévben az ő átlageredményét értékelték a legjobbnak: „*Deák Ferenc, kehidai születésű, magyar nemzetiségű, nemesi állapotú, osztályelső.*” Az utolsó évben az egyik piarista már **Deákra** bízta a tanítást és osztálytársainak felügyeletét, amikor hosszabb-rövidebb időre el kellett hagynia a tantermet.

Milyen személyiség volt a diákevek alatt?

A **komolyság** visszatérő motívum diákeveiből. Összefügghet ez testi adottságaival is, hiszen már gyermekkorában is túlsúlyos volt, így kevésbé tudott felszabadultan játszani kortársaival. Amikor a tanulói fűjság a heti szünnapokon kiment játszani, labdázni, ő inkább elhúzódott, távolabbról figyelte őket. Egy ilyen játék alkalmával egyszer társai lopva mögé kerültek, és labdával hátba dobták. Ez azonban – a mai szóhasználatnál élve – *bullying*nek mégsem minősíthető. Iskolatársai ugyanis nagyon jól tudták, hogy **Ferkó** más és kiválóbb, mint ők; szellemi képességei miatt módfelett tisztelték.

Hogyan tanult az iskolában?

A régi tanrendszer szerint a tanárok a tankönyvek helyett inkább **diktálással** tanítottak, és megkövetelték, hogy a tollba mondott szöveget minden tanuló szorgosan körmölje le. **Deák** – jó memóriájában bízva – alig vagy legalábbis nem elég pontosan jegyzetelt diákevei alatt. A szigorú tanárok ezt **pontatlanságnak** és engedetlenségnek minősítették, noha a leckéket mindig úgy tudta visszaadni, mint a legjobbak. A kor gimnáziumainak reprodukív és memorizáló tanítási módszere – a tollbamondást leszámítva – megfelelt a kis **Deák** képességeinek, és az iskolai memorizálással kifejlesztett rendkívüli emlékezőtehetségének később nagy hasznát vette.

A **kollégiumi nevelés** is hozzájárult **Ferkó** fejlődéséhez. **Ferenczi Zoltán** háromkötetes, **Deák Ferencről** írt életrajzában (1904) olvasható az a történet, mely szerint egyik nevelője a nagy tudású, türelmes **Pius atya** volt, aki a diákok házi feladatainak megoldásában és a lecke megértésében segített. Halála után **Martinus atya** került a konviktusba, aki lenyűgöző tanár volt; mindent alaposan megtanított, de csak egyszer. Rávezette őket az önálló gondolkodásra, figyelemre, önállóságra. A diákok kezdetben nem kedvelték, de hamarosan hozzászoktak tanítási módszeréhez, s később már elismerően szóltak róla. „*Neki köszönhetem nagyrészt, ha lettem valami, hogy lettem*” – emlékezett **Deák** tanárára. (A történet igen megható, de levéltári forrásaink alapján nem igazolható, ugyanis ilyen nevű piaristák nem tanítottak azokban az években Kanizsán, sőt **Pius** nevű összesen egy volt rendtartományunk történetében. Az anekdotát **Ferenczi Zoltán** Deák Ferencről írt, fent említett életrajza őrizi.)

Befejezésül

Deák a hatodik osztály befejezése után 1817. augusztus 31-én, **Kalazanci Szent József** ünnepén megtartott színházi előadással búcsúzott el **Nagykanizsától**. A délutáni szentmise után egy nagy, kivilágított tanterembe vonultak át, ahol a város előkelői megjelentek. Itt a diákok először igazgatójukat, **Csabi Józsefet** köszöntötték névnapján latin pásztori versekkel, majd a **Talált gyermek** című, magyar nyelven előadott színdarab következett. A siker nem maradt el. A diákok „*oly készséggel játszották a személyeket, hogy mindegyik köztapsolásra méltónak találtatnék*” – tudósít egy újság. A színdarab előtt **Deák Ferenc** mondott beszédet, melyben rámutatott, hogy a színjátszás milyen jótékony hatással van a tanulókra: „*az Oskola egy minden nemesebb mesterségekre tanító műhely*”; e szavait az 1817-es **Magyar Kurír** és a **Hazai's külföldi tudósítások** című újság is idézte. A fiatal **Deák** ezzel a nagy sikert arató szerepléssel búcsúzott kanizsai intézményüktől, és folytatta tanulmányait a jogászképzés dunántúli fellelővárában, a **győri királyi jogakadémián**. Mi, piaristák büszkéek lehetünk néhai rendtársaink teljesítményére, akik a meglehetősen rossz iskolai körülmények ellenére is tevékenyen hozzájárultak a haza bölcsének neveléséhez.

BALLA JÁNOS SP

A nagykanizsai iskola falán található emléktábla.

